

A man with powdered hair, wearing a dark blue coat with white lace trim and a white cravat, is shown in profile, looking towards the left. He is holding a large sheet of music with both hands. The background is dark and out of focus.

DANIEL E.
FREEMAN

IL BOEMO

*Průvodce
po životě a díle
Josefa Myslivečka*

VYŠEHRAĐ

Il Boemo

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Daniel Freeman
Il Boemo – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2021

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

DANIEL E. FREEMAN

IL BOEMO

PRŮVODCE

PO ŽIVOTĚ A DÍLE

JOSEFA MYSLIVEČKA

Joseph Mislivecsek

A. Silberhofer. sc.

DANIEL E. FREEMAN

IL BOEMO

*Průvodce
po životě a díle
Josefa Myslivečka*

VYŠEHRAĐ

FRONTISPICE:

Rytina Antona Niederhofera. Tato rytina se objevila v posmrtně vydané črtě o Myslivečkovi (1782), jejímž autorem je František Martin Pelcl, a další verze byla přiložena k úryvkům rukopisu Myslivečkovy opery *Tamerlán*. Vznikla v Praze po Myslivečkově smrti, a není proto jasné, zda podobizna skutečně zobrazuje Myslivečka, či spíše jeho dvojče Jáchyma, který v té době působil v Praze jako mlynář a Niederhoferovi mohl snadno posloužit jako náhradní model.

© Daniel E. Freeman, 2021

Translation © Petra Johana Poncarová, 2021

ISBN tištěné verze 978-80-7601-543-2

ISBN e-knihy 978-80-7601-551-7 (1. zveřejnění, 2021)

ISBN e-knihy 978-80-7601-552-4 (1. zveřejnění, 2021)

ISBN e-knihy 978-80-7601-550-0 (1. zveřejnění, 2021)

OBSAH

Obrazy opomíjeného skladatele (Petr Václav)	9
Nejvýmluvnějším svědectvím o Josefu Myslivečkovi je jeho hudba (Václav Luks)	18
Hledání Josefa Myslivečka	23
Dětství a mládí v Praze (1737–1763)	25
Průlom v Itálii (1763–1768)	47
Vrchol kariéry (1768–1776)	61
Cesta do Mnichova a rozkol s Mozartovými (1776–1778)	81
Zápas s blízcím se koncem (1778–1781)	103
Posmrtné osudy (1781–dosud)	113
Myslivečkova hudba	121
Myslivečkovi spolupracovníci a hudební osobnosti jeho doby	133
Literatura a filmy (výběr)	139
Nahrávky Myslivečkových děl (výběr)	140

OBRAZY OPOMÍJENÉHO SKLADATELE

Nejasný obraz hudebního skladatele Josefa Myslivečka (1737–1781) se v českém kolektivním vědomí z generace na generaci původně formoval nejspíš pod vlivem příběhu vyprávějícím o pražském rodákovi, jenž dosáhl velkého úspěchu v Itálii a po nehodě skrýval svou znetvořenou tvář pod (zlatou) maskou. Na základě tohoto zlidovělého pražského mýtu zřejmě Jakub Arbes v roce 1884 napsal romaneto *Il divino Boemo* o velkém umělci, jehož hudbu v Itálii milovali natolik, že jej nazvali „božským Čechem“.

Pod vlivem Arbesova textu napsal v roce 1927 Karel Jonáš libreto pro stejnojmennou operu plzeňského rodáka Stanislava Sudy. Ta neměla možnost zasáhnout širší publikum; byla uvedena pouze v rodném městě nevidomého skladatele, a to v letech 1927, 1934 a 1941. Podle dostupných informací se zabývá posledním obdobím života starého, nemocného a zadluženého „božského Čecha“ umírajícího na slámě ve svém prázdném rozprodaném paláci. Ještě před nedávnem se odmítl oženit s nejslavnější italskou zpěvačkou. Ta se mu pomstila tím, že způsobila neúspěch jeho opery *Armida* a přivedla tak Myslivečka na mizinu. Plzeňská opera vrcholí scénou, kdy se božskému Čechovi přichází ona diva omluvit, pláče, maestro ji velkoryse utiňuje a se vzpomínkami na milovanou Prahu umírá.

V roce 1946 vydal Jaroslav Čeleda knihu *Josef Mysliveček, tvůrce pražského nářečí hudebního rokoka tereziánského*.

Zabývá se Myslivečkovým životopisem před odchodem do Itálie, jeho rodinou i návštěvou Prahy v roce 1768. Myslivečkovu hudbu jako takovou nerozebírá vůbec. O to víc je titul knihy absurdní. Od roku 1948 bylo pro české historiky či muzikology víceméně vyloučené cestovat do italských archivů a zajímat se o skladatelovu italskou dráhu. Není tedy divu, že česká muzikologie po celá desetiletí zůstala v zajetí takových „témat“, jako je například takzvaný vliv českomoravského nápěvu na Myslivečkovy neapolské árie nebo ohlasy a šíření Myslivečkových italských děl v „domácím prostředí“.

Italskému životu Josefa Myslivečka se zevrubně věnuje teprve román Sonji Špálové vydaný v roce 1958. *Il divino Boemo* propojuje historická fakta s fikcí. Rozvíjí mýtus slavného skladatele nazývaného „božským Čechem“, představuje si jeho dětství v šáreckém mlýně, vykresluje chlapce určeného k mlynářské profesi, popisuje vztah s rozdílným bratrem, první vzplanutí, italskou dráhu hudebního skladatele naplněnou úspěchy i povrchními milostnými pletkami, ale také nenaplněnou láskou k obyčejné dívce z lidu. Čechy se opět navrací v okamžiku Myslivečkovy smrti, kdy se zchudlému a opuštěnému skladateli vybavují obrazy rodného mlýna, kde býval jako chlapec šťastný a kde se cítil v bezpečí.

V roce 1965 vyšel v češtině román *Zapomenutá historie* ruské spisovatelky Marietty Šagiňanové, v originále vydaný v roce 1964. Těžko říci, nakolik ji ovlivnila kniha Sonji Špálové, či která z autorek strávila více času studiem dobových pramenů. Ruská autorka buď podlehla automatismu doby, anebo prostě musela jako úlitbu rudým bohům

svou knihu občas proložit kratičkou úvahou o dělnické třídě a podobných otázkách. Tuto jinak poctivou knihu charakterizují i další myšlenky poplatné své době, jako je například líčení mírumilovného Slovana týraného snědými italskými jižankami.

Tyto knihy vyšly v poměrně vysokém nákladu, dočkaly se několika dotisků a je velmi pravděpodobné, že prvky romantické legendy, dobový kolorit a vyličení slunné Itálie na mnohé čtenáře silně zapůsobily. Je možné, že právě tyto knihy výrazně přispěly k faktu, že Josef Mysliveček zůstává známou figurou českého panteonu. Také nevíme, jak dalece s těmito knihami souviselo uvedení několika Myslivečkových děl v následujících letech.

V 60. letech byla každopádně v Opavě uvedena opera *Medonte*, pro kterou poskytla partituru právě Marietta Šagiňanová, a *Il gran Tamerlano* spolu s muzikologickou konferencí v Brně. Inscenace pak byla ještě hrána v Národním divadle začátkem 70. let. Úroveň pěvců, které tehdy měla k dispozici divadla v Opavě, Brně či Praze, jistě nemohla divákům ani zdaleka zprostředkovat hudbu, již slychali italští posluchači 18. století v podání nejslavnějších operních hvězd své doby, se kterými Mysliveček běžně pracoval. Jeho hudba je natolik náročná na virtuózní kvalitu pěveckých výkonů, že zejména party psané pro kastráty a pro koloraturní soprán mohou v neumělém podání působit přímo odstrašujícím dojmem. Mohou dokonce vyvolat v posluchači podezření, že Mysliveček nebyl dobrým skladatelem. Jediným poučením, které si můžeme odnést ze zážitku se slabými pěvci, je pochopení, proč bylo obsazení velkých oper tak důležité, proč se divadla

18. století rvala o nejlepší pěvkyně a pěvce a proč za ně platila tak horentní sumy.

Státní vědecká knihovna vydala v roce 1978 publikaci Jaromíry Kratochvilové *Josef Mysliveček: výběrová bibliografie* a v roce 1981 pak vyšel *Josef Mysliveček* Rudolfa Pečmana. Ani jedna z těchto publikací nebyla nijak průlomová a nevzbudila větší zájem o Myslivečkovu dílo.

Na konci 80. let publikoval Stanislav Bohadlo první opravdu celistvou, vědeckou publikaci s širším rozhledem, nikoli zaměřenou pouze na úzce české záležitosti. Jedná se o první střídavý, vědecký a moderní pohled na Myslivečka. Tuto útlou, ale velmi přesnou a pečlivě sestavenou knížku s názvem *Josef Mysliveček v dopisech* vydal na konci 80. let brněnský časopis *Opus musicum*. Obsahuje veškeré (tehdy známé) dochované Myslivečkovy dopisy, dále dopisy Myslivečkem se zabývající a úryvky z dobového tisku. Tyto prameny doprovází autorův zasvěcený komentář. Stěžejním materiálem knihy jsou úryvky z dopisů Leopolda a Wolfganga Mozartových, ve kterých se zachoval jediný psychologický popis Myslivečka, kterého Mozart charakterizuje jako muže plného „ohně, ducha a života“.

Z dalších textů o Myslivečkovi již zbývají v Čechách jen různé dílčí odborné a novinové články. Ty často hýří nepřesnostmi, mnohdy i naprosto špatnou interpretací faktů. K ukázkovému nepochopení, či dokonce k manipulaci, patří častokrát se opakující „důkaz“ nesmírné Mozartovy úcty a obdivu k českému příteli, když je citována jeho věta z dopisu abbé Bullingerovi, že „Mysliveček byl muž, jenž všechny dvorní hudebníky držel v nejujektivější bázní už pouhou svojí přítomností“. Tato věta je ve skutečnosti

zcela jasně sarkastická a naráží na fakt, že byl Mysliveček zohaven (přišel o nos), a všichni věděli, že si „za své neštěstí může sám“, jak napsal Leopold Mozart, „protože vedl neřestný život a má nyní ostudu před celým světem“. Wolfgangovi samozřejmě nechceme a nemůžeme jeho žertík vyčítat. Svedlo ho k němu zklamání, protože mu Mysliveček nezařídil zakázku na operu pro Neapol, jak předtím slíbil. Wolfgang byl v té době ve velmi svízelné finanční a existenční situaci. Fakt, že si na rozdíl od Myslivečka nedokáže sehnat jedinou italskou zakázku, ho velmi trápil. Ke dvěma ironickým prohlášením na Myslivečkovu adresu mohla vést také Wolfgangova potřeba získat u poněkud despotického otce důvěru a svolení k tomu, aby mohl dál cestovat sám po světě. Za tím účelem potřeboval podtrhnout svou morální bezúhonnost a cudnost ve vztahu k ženám. I proto zřejmě píše otcí, že není žádný neřestník jako Mysliveček, že je čestný a mravný Mozart.

V Itálii je Mysliveček známý jen mezi hrstkou historiků, muzikologů a hudebníků a vzniklo o něm jen několik článků. V Reggio Emilia byl uveden v roce 1979 *Il gran Tamerlano*. V roce 1981 vydal Dario della Porta knihu *Josef Mysliveček, profilo biografico-critico*. Jeho krátký text se opírá o kusé znalosti, různé nepřesnosti a několik informací z archivů. Nenavazuje na předchozí práce, jelikož autor nemohl číst v češtině či v ruštině.

Jako bezdětný a svobodný cizinec neměl Mysliveček čas v Itálii zakořenit. Neměl ani přátele, kteří by měli chuť o jeho odkaz pečovat. Takovéto zapomnění není zcela výjimečné, existuje řada dalších zapomenutých či opomíjených italských skladatelů *opery seria*, jejichž díla

zapadla, jelikož celý žánr upadl v 19. století v nemilost. Krom toho Mysliveček vděčí za ticho, jež se kolem něj rozhostilo, také německé muzikologii, která neměla chuť oslabovat Mozartův mýtus velmi zajímavými souvislostmi o jeho přátelství s dalším zaalpským skladatelem, který mladého génia ovlivnil. Ve velkých světových operních slovnících Mysliveček dodnes mnohdy chybí, anebo je stručně označován za skladatele českého původu, známého pro svůj neřestný život. Čeští historikové naopak fakt, že Mysliveček zemřel na syfilis, vždy důsledně opomíjeli. Z nakládání s Mozartovými dopisy vidíme, jak mohly být různé kusé informace použity k dezinformaci. Stejně tak mohly být jiné věty raději ignorovány, aby mohl autor textu stavět pomník národního hrdiny. Tyto vlastenecky motivované tendence upravovat ožehavá fakta jsou ostatně běžné. Podobně se nesmělo vědět ani o syfilidě, kterou byl postižen Bedřich Smetana, autor *Prodané nevěsty*. Bohatě stačilo, že autorem libreta této národní opery byl udavač, který se dokonce zasloužil o uvěznění snoubence vlastní dcery... Smetanův mozek byl záměrně ztracen ve chvíli, kdy mělo dojít k jeho zkoumání, které by bývalo venerickou nemoc zřejmě potvrdilo.

Oslavný úspěch filmu Miloše Formana *Amadeus* spočíval nejen v příběhu, vizuální atraktivitě filmu a v Mozartově hudbě, ale také v tématu. Film přišel s neservilním pohledem na velikána a zábavně a neotřele představil divákům potřeštěného, rozjívěného génia. Výrazně se odlišil od tradiční kulturní produkce, která v minulosti ukazovala velké umělce převážně jako důstojné, nadlidské hrdiny kteří, jak řekl sám Formanův *Amadeus*, „serou mramor“.

Tento film významně ovlivnil zájem publika o Mozartovu hudbu a o jeho dobu. Miloš Forman chtěl dál rozvíjet své zkušenosti s kostýmním filmem, s hudbou a s kulturou 18. století, a proto zamýšlel natočit film o Myslivečkovi. Zapomenutý skladatel českého původu s tragickým koncem však nebyl dostatečně komerčně slibný a ani oscarovému režisérovi se nepodařilo projekt prosadit.

V posledních desetiletích není Mysliveček zapomenut zcela, objevilo se i několik inscenací jeho oper, avšak zatím pouze *L'olimpiade* v podání dirigenta Václava Lukse a orchestru Collegium 1704 učinila Myslivečkově hudbě zadosť co do kvality. Tato nádherná opera, zkomponovaná na Metastasiovo libreto, byla nastudována s vynikajícím mezinárodním obsazením. V Praze měla nárok na pouhých osm repríz, pak odjela na několik dalších do Francie a do Lucemburska. V Itálii se nepodařilo najít jediné divadlo, které by disponovalo dostatečnými prostředky, aby ji mohlo koprodukovat. Opera se setkala s velkým úspěchem u kritiky, nicméně zůstala bez naděje na další uvedení. V roce 2014 vznikl můj dokumentární film *Zpověď zapomenutého*. Na tomto filmu se podíleli jako odborní poradci již zmíněný Stanislav Bohadlo i americký muzikolog Daniel E. Freeman. Existence tohoto snímku a jeho minimální viditelnost samozřejmě také nezměnila nic na tom, že je Josef Mysliveček dodnes vnímán jako záhadná a neznámá postava a marginální autor.

Dvanáct let po vydání americké monografie *Josef Mysliveček, „Il Boemo“: The Man and His Music* se dílo Daniela Freemana konečně dostává i k českému čtenáři. Na jaře 2022 vyjde v českém překladu rozšířené a doplněné vydání